

MENS en Wereld

Positie van de gehuwde onderwijzeres verbeterd

En gedeelte van de gemeenteraad van Putten, op de Veluwe, is er tegen, dat het zwembad aldaar op zondag geopend is. Op die dag, weer of geen weer, mogen de Puttenaren en de bezoekers uit andere plaatsen naar het verfrissende water kijken, bezweet en warm. Bij al de afschuwelijke nonsens over het gemengde zwemmen in vele gemeenten is in Putten nu een nieuw geluid vernomen; in de bijbel staat niets over zwemmen. Wij geloven dat graag. Er zal ook niets in de bijbel staan over fietsen of spoortreinen of margarine of losse plastrons met vaste das. En er staat ook geen woord in over deze manier om het christelijk geloof te verdedigen en te handhaven. Geen woord. Het onschuldige, kinderlijke, vrolijke genoegen van het zwemmen en baden en poedelen, zoals op dit plaatje te zien is, blijft de Puttenaren ontzegd. En wat gaan die Puttenaren dan doen? Naar een naburig bad tijgen, hangen, liggen, café's bezoeken, op de grond spuwen, drenzen, dauwelen, meisjes nadjouwen en achter de hooiberg kaarten. En dat staat ook niet in de bijbel. En ouders van kleine kinderen? Wat doen die? Verbieden, alsmar verbieden, omdat die kinderen Gods ter wereld niets mogen, zelfs niet zwemmen.

Wij hadden nog gehoopt op een compromis, waarbij de economische kant van het probleem – Puttenaren moeten ook leven – tot een oplossing zou zijn gekomen, n.l. zwart water, zwarte lange badpakken met hoge boorden en zwarte badschoenen maar nee, principes zijn principes. Putten blijft een zwarte parel op de Veluwe.

De Puttense tirannen, die door hun onverdraagzaamheid een grote meerderheid – zelfs in Putten – beletten te doen wat zij willen, mogen zich geschraagd zien door het besef dat zij in de wereld op een unieke wijze hun geloof verdedigen, n.l. door een zwembad te sluiten op zondag. Blijft het bedenkelijke feit dat deze tirannen elektrisch licht op zondag ontsteken. Die misstand moest uitgeroeid worden.

Het heeft in de Tweede Kamer heel wat moeite gekost om de positie van de gehuwde onderwijzeres enigszins te verbeteren. Men weet, dat die positie allesbehalve gunstig is. De lager-onderwijswet bevat nog altijd een bepaling volgens welke de ongehuwde onderwijzeres bij huwelijk moet worden ontslagen, resp. de vaste dienst moet verlaten. Een wel wat wonderlijk voorschrift in een tijd, waarin de emancipatie van de vrouw zoal niet geacht mag worden te zijn voltooid, dan toch in ieder geval snel verder voortschrijdt.

In katholieke en protestants-christelijke kringen denkt men hier echter over het algemeen anders over. Men vat het verbod voor de gehuwde onderwijzeres om in vaste dienst te zijn niet zozeer op als een achterstand in de emancipatie dan wel als een verplichting in het kader van de bescherming der gezinsbelangen. Dat daaromtrent kennelijk allereerst de ouders zelf een beslissing hebben te nemen wordt niet aanvaard. Hoe dit te rijmen is met de opvatting, dat juist het gezin tegen de staat beschermd moet worden of met de idee van de soevereiniteit in eigen kring is ons niet geheel duidelijk. Het kwam tijdens de Kamerdebatten ook niet goed uit de verf.

De K.V.P.-ers en de A.R. toonden zich de sterkste voorstanders van de handhaving van belemmerende bepalingen; de C.H. bleken daaromtrent enigszins verdeeld te denken. Waar het in het onderhavige geval om ging was, dat de dwingende bepalingen tot ontslag van de huwende onderwijzeres uit de Lager-onderwijswet verwijderd zouden worden, maar dat daartegenover de gemeentebesturen het recht zou worden gegeven die onderwijzeres alsnog te ontslaan. De K.V.P.-ers hadden eigenlijk het liefst de gebodsbepaling gehandhaafd maar zij zagen geen heil in een demonstratie voor hun standpunt, die toch geen succes zou afwerpen. Zij bleven dus sterk aandringen op de bevoegdheid van de gemeentebesturen om het ontslag te verlenen. In dezelfde geest lieten zich de A.R. mr. Roosjen en de C.H. Tilanus uit. De C.H. jonkvrouwe mr. Wittewaall van Stoetwegen liet evenwel een ander geluid horen.

De socialist Van Sleen bond de kat de bel aan door een amendement in te dienen krachtens hetwelk de bepaling, waarin de bevoegdheid van de gemeentebesturen tot ontslagverlening was neergelegd, zou worden geschrapt. De socialistische woordvoerder verdedigde dit amendement niet bijster principieel; hij liet uitdrukkelijk de mogelijkheid open, dat toch ontslag van de zijde van gemeentebesturen gegeven zou kunnen worden. Kennelijk ging hij er van

uit, dat men beter een compromis kon trachten binnen te halen, door de gevoelens van de rechterzijde, waar men met de gemeentelijke autonomie schermde, te ontzien. Dit laatste was niet naar de zin van de liberaal mr. Toxopeus, die het waarschijnlijk achtte dat ontslag bij het schrappen van de bepaling helemaal niet meer mogelijk zou zijn (de rechter, die de wet interpreteert, krijgt dit namelijk uit te maken) doch dit als een zeer begeerd gevolg beschouwde. Waarom, zo vroeg de liberaal zich af, zou men de gehuwde onderwijzeres moeten ontslaan als zij haar werk goed doet? En de communist Gortzak, die van discriminatie sprak, sloot zich bij dit standpunt aan.

De liberale zienswijze, die door tal van socialisten bleek te worden onderschreven, lijkt ons inderdaad juist. De echtgenoten zullen hebben uit te maken of de vrouw al dan niet zal werken; de overheid of iedere andere werkgever zal slechts ontslag behoren te verlenen indien de betrokkene het werk niet goed verricht. Niettemin waren wij blij, dat ten slotte toch het amendement-Van Sleen werd aangenomen. Het blijft een belangrijke stap in de goede richting, want de uitdrukkelijke toekenning aan de gemeentebesturen van de bevoegdheid tot ontslagverlening (die men heel licht als een aanmoediging zou kunnen opvatten) wordt ten minste geschrapt. En dan maar hopen, dat bij tijd en wijle ook op dit lagere niveau de laatste resten van discriminatie jegens de gehuwde onderwijzeres zullen worden weggenomen. Dat die hoop geenszins ijdel is bleek uit de stemming. Niet alleen steunden vier andere C.H.-leden het standpunt van freule Wittewaall van Stoetwegen, maar ook deserteerden twee K.V.P.-dames met vier fractiegenoten (onder wie de vroegere K.N.P.-er Duynstee), waaruit men mag afleiden dat de democratie in dit opzicht op mars is en niets haar op den duur zal kunnen tegenhouden.

ROETHOF

M. en W. in augustus

Evenals verleden jaar zal in de vakantiemaand augustus één nummer van Mens en Wereld minder verschijnen. Het volgende nummer bereikt onze abonnees op 9, het daarop volgende op 30 augustus. Daarna wordt de veertiendaagse verschijning hervat.

KRITISCH ALLERLEI

Per jaar bedraagt het totale aantal sterfgevallen door zelfmoord 657 (1954/1955). Hier van zijn 419 mannen en 238 vrouwen. Bij adolescenten komt zelfmoord zelden voor (in twee jaar 21 gevallen), na het 20e jaar neemt het aantal met de leeftijd toe. Steeds overtreft de sterfte van mannen die van vrouwen. Het zelfmoord-vraagstuk is in Nederland vooral een bejaardenprobleem: bij ouderen dan 60 jaar bedraagt de sterfte door zelfmoord ongeveer 30 en 15 per 100.000 mannen, resp. vrouwen.

Dit fragment uit het artikel „De sterfte aan ongelukken in Nederland”, van de arts Béa J. van den Berg – verschenen in het Nederlands Tijdschrift voor geneeskunde (7 juni 1958) – dwingt tot ernstig denken over het gehele bejaardenvraagstuk. Wij achten het zelfs zo belangrijk dat wij het onderwerp achten voor een diepgaande studie door de humanistische commissie Geestelijke Verzorging, die zich o.m. met het bejaardenprobleem bemoeit. Als een misschien ietwat voorbarige conclusie menen wij te mogen zeggen, dat zeker toenemende eenzaamheid hoofdoorzaak kan zijn van veelvuldige zelfmoord onder ouderen. Dat wij allen een belangrijke taak hebben bij de verzachting van dit onherroepelijk komende kwaad lijkt ons voor geen enkele bestrijding vatbaar. Ook daaraan zal de commissie Geestelijke Verzorging haar aandacht moeten wijden.

In „Medisch Contact” – het officiële orgaan van de Kon. Ned. Mij. tot bevordering der Geneeskunst – van 4 april 1958 lezen wij het volgende bericht: „Het maart/april nummer van World Health News Revue geeft als antwoord op de vraag: „Who is getting medical care?” („Wie ontvangt medische zorg?”) de volgende cijfers. „Er zijn thans 1.236.000 artsen, die hun diensten verlenen aan een wereldbevolking van 2.700.000.000 personen. In 85 landen leveren 638 medische opleidingen jaarlijks 67.000 nieuwe artsen af. Veertien landen zijn zo gelukkig de beschikking te hebben over één arts op elke duizend of minder inwoners. Maar er zijn 22 andere landen, waar men slechts één arts vindt op 20.000 of meer mensen. Tussen deze twee uitersten geven alle andere landen een zeer gevarieerd beeld te zien. In het algemeen is er een tekort aan artsen op het platteland, terwijl steden een teveel hebben aan huisartsen. Tegenover negen landen, waar men een medische opleiding aantreft op minder dan een miljoen inwoners, staan dertien landen, waar er voor 9 tot 17 miljoen inwoners slechts met één dergelijke opleiding moet worden volstaan”.

Welk een schrikbarend verschil in medische verzorging geven deze

cijfers te zien. In veertien landen ontvangen de inwoners ten minste een twintig keer zo intensieve medische verzorging als in 22 andere landen! Ten minste twintig keer zo intensief, want wij menen zonder veel twijfel te mogen zeggen, dat in die veertien landen ook de wetenschappelijke opleiding van de artsen zoveel beter zal zijn dan in de twintig andere. Dit is toch wel een schrijnend symptoom van de enorme kloof, die onze wereld scheidt van die ene wereld, waarnaar de Verenigde Naties zouden moeten streven. Een ontmoedigend symptoom van dikwijls moedeloos makende Verenigde Naties.

Kunnen wij het helpen dat soms de berichten somber stemmen? Een derde bericht in deze reeks – volgende keer hopelijk beter! – lezen wij in de reportage, die „Het Parool” wijdde aan de woningnood. Daarin te lezen, dat, voorzichtig geschat, in ons land de 1000 en 1800 nieuwe woningen al langer dan drie maanden leeg staan, omdat ze te duur blijken voor eventuele kopers of huurders, móét wel sombere gedachten wekken. En dat, terwijl er alleen al in Amsterdam op 1 februari 1958 bijna 19.000 woningzoekenden waren geregistreerd.

Terecht noemt „Het Parool” deze gegevens „verschrikkelijke cijfers”. In de hoofdstad staan 232 mensen al sedert 1950 op de welhaast beruchte wachtlijsten. Men moet minstens drie jaar getrouwd zijn om voor inschrijving op die lijsten in aanmerking te komen. En intussen staan er enkele duizenden woningen maandenlang leeg, omdat de kooprijzen of de huren te hoog zijn. Het is om te stampvoeten van woede! En wie tracht deze waanzin te doorbreken?

Alleen volstreekte onkunde aangaande de feiten kan volhouden, dat het bestaande tot stand gekomen is op de in Genesis beschreven wijze. En indien het verhaal van Genesis 1 als geschiedenis onbetrouwbaar is, welke is dan de betekenis, in godsdienstige zin, van het scheppingsverhaal... Heeft de tweede persoon van de Drieëenheid hier op aarde rondgewandeld? Zo ja, dan neemt de aarde temidden van de bestaande hemellichamen een uitzonderingspositie in. Want men kan toch moeilijk aannemen, dat dit gebeuren zich op ontelbare andere hemellichamen heeft herhaald? Die uitzonderingspositie was voor de bijbelschrijvers geen bezwaar, omdat zij niets wisten van de ontzaglijke afmetingen van het heelal. Maar wij weten beter, niet omdat wij zoveel begaafder zijn, maar omdat wij 1900 jaren verder leven”.

Deze wijze woorden schreef de Groningse oud-hoogleraar in de sterrekunde, prof. dr. P. J. van

Rijn, aan ds. G. J. J. Rensink, die in „Kerk en Wereld” een artikel had geschreven „Aanpassen of niet?” In dit artikel – aangehaald in de rubriek „Geestelijk leven” van Het Parool – had ds. Rensink de vraag aan de orde gesteld, in hoeverre men in de prediking eerlijk en openhartig rekening zal moeten houden met het veranderende wereldbeeld. In antwoord op prof. Van Rijns brief zegt hij o.m.: „Onbarmhartig, uit liefde onbarmhartig, zullen wij de heilige huisjes van onze kerk, waarin het zo prettig schuilen is, maar waarin de vijand ons zal overvallen en vernietigen, afbreken en verbranden, opdat de Waarheid zegeviere...” Wij wensen ds. Rensink van ganser harte veel succes bij deze heilzame slopersarbeid, maar wij vrezen dat hij – als hij eenmaal ver is gevorderd – zal ontdekken dat hij een geheel nieuw gebouw zal moeten metselen, en dat slechts een klein deel der oude fundamenten bruikbaar is.

Gerhard Martin Sommer, voormalig SS-Scharführer, bekend als „de beul van Buchenwald”, heeft – eindelijk – in Bayreuth terecht gestaan omdat hij tenminste 53 mensen, weerloze gevangenen, op sadistische wijze heeft afgemaakt. Mevrouw Sommer, een 26-jarige verpleegster waarmee deze oorlogsmisdadiger twee jaar geleden in het huwelijk trad, woonde het gehele proces bij, zonder één woord te zeggen haar invalide man verzorgend.

Wij willen hier niet verder ingaan op de afschuwelijke wandaan, die Sommer heeft bedreven; de kranten hebben er genoeg over uitgeweid. Wel vragen wij ons af, waarom achteraf Sommer zich er zo diep over schaamt. Waarom zou hij anders trachten de schuld op anderen te laden? Wat ons echter het sterkst intrigeert is, waarom een verpleegster-verzorgster van lijdende mensen – zich zo tot deze monsterlijke man aangetrokken voelt dat zij hem wil trouwen. Dat zij hem, nu haar toch de meest afgrijpselijke waarheid bekend is, nog wil en kan verzorgen? Dat zij... ach, laten wij maar eindigen met dit louter speculatieve vragenspel; alleen zij kan antwoorden, maar zij zal wel blijven volharden in haar hardnekkige zwijgen. Wij be-

grijpen niets van een dergelijke vrouw. Trouwens: ook niet van haar man, die nu voor elf jaar de gevangenis ingaat.

Het „vliegfeest” in Soesterberg is – gelukkig – weer achter de rug. Urenlang hebben supersensische straaljagers over de Utrechtse heuvels gegierd, hebben rond 250.000 mensen van dit schouwspel „genoten”. ’t Is maar wat je genieten noemt; het verhaal van de dood van de eenzame haas is symbolisch voor wat die superlawaaige dingen voor de mensen kunnen betekenen. Voor wie het niet lazende: tijdens de demonstraties van straaljagers werd een haas razend van het gebrul, hoog in de lucht. Het diertje rende heen en weer voor de tribunes der gasten, totdat het van uitputting dood neerstortte. Dat deze dood door lawaai en opgejaagdheid alleen ook ons bedreigt blijkt uit de uittocht van bewoners, die Soesterberg en omgeving de laatste jaren beleven. Ook zij werden en worden er dol van...

Wij hebben het al meermalen geschreven en willen nog vele keren herhalen – als dat nodig mocht zijn – dat wij de sterke bewapening der laatste jaren aanvaarden als een héél bittere noodzakelijkheid. Wij willen ook, indien nodig, talloze keren weer zeggen, dat wij die zware bewapening – waaronder wij ook die straaljagers en -bommenwerpers rekenen – niet willen en niet kunnen zien als speelgoed, waarmee men „feest” viert, waarnaar men met opgewektheid kan kijken. Bittere zaken trachte men niet, met vlagvertoon en jubelklanken, ons voor te schotelen als smakelijke zoetigheden. Wanneer zullen wij eindelijk eerlijk worden tegen elkaar, vooral ten aanzien van bewapening en oorlog?

En tot slot van dit „Sombere Allerlei” nog enkele nare cijfers: op 16 mei waren er bij het lager onderwijs in ons land 6940 vacatures! Voor 6360 klassen toonden gehuwde onderwijzeressen en gepensioneerd zich bereid de zorg op zich te nemen, maar voor 580 klassen was niet één leerkracht beschikbaar. Dit alles volgens de gegevens, die minister Cals verstrekke.

Is er wel reden tot somberheid?

HET PAARD ER ACHTER

Ik kijk vaak op mijn fiets door het land met geijkte gevoelens naar alle kant: koeien stáán inderdaad gezond in hun eigen groene grond; aesthetisch zijn ze lang niet gek sloot, dam, wilg, hek. Maar het paard er achter kijkt altijd veel doordachter dan ik, aangepaster en zachter.

J. Meulenbelt, uit „Windrozen per bos”, een bloemlezing uit de Windroos 1950-1955, Uitgeverij Holland, Amsterdam, 1955.

Humanisme metterdaad (2)

C. H. Schonk vertelt over het werk in de arbeiderskampen

C. H. Schonk

„Ik ben niks”. Zo begint dikwijls het gesprek tussen de geestelijk raadsman en een bewoner van een arbeiderskamp, ergens in de Peel of in de polder. „Ik ben niks”, het antwoord op de stereotiepe vraag van de raadsman, welke levensovertuiging die ander huldigt.

Een vruchteloos begin van een gesprek, denkt u? Allerm minst, want de raadsman laat zich heus niet ontmoedigen en „dwingt” de ander ertoe te bekennen, dat hij een „mens” is. En dat is toch niet „niks”? En daarmee is de basis gelegd voor een gedachtenwisseling over het mens-zijn en de plaats van de mens in deze wereld.

De geestelijke verzorging onder de arbeiders in woonoorden is in wezen niet anders dan die onder andere mensen, zo vertelt ons de heer C. H. Schonk, centraal geestelijk raadsman op dit werkteerrein van ons Verbond. Er zijn geen principiële verschillen, het „specialisme” is slechts toe te schrijven aan het feit, dat deze mensen die de gehele week van huis en uit hun buurt zijn – alleen de weekeinden komen ze thuis – behoefte blijken te hebben aan wat meer dan verhalen over voetballen, wielrennen of de nieuwste film.

In een omgeving, waar bovendien allerlei huiselijke besommeringen ontbreken, waar men „als mannen onder elkaar” wel eens wat makkelijker wil praten over moeilijkheden dan thuis (en dikwijls liggen die moeilijkheden juist thuis!) bloeien de mogelijkheden tot een gesprek hoog op.

In 1950 begon het werk van onze raadslieden in de kampen voor aanvullende werkgelegenheid, later breidde het werk zich uit over andere soorten kampen, zoals die van het dijkherstel in Zeeland, de particuliere kampen van aannemers en in die in het kader van het Deltaplan. Ten slotte kwamen onze geestelijke verzorgers ook terecht in de kampen van de oogstarbeiders.

Goed verzorgd

Meent u niet, dat onze raadslieden te land komen bij mensen, die slechts onderdak en voedsel ontvangen, maar verder van alle niet-materiële zaken zijn verstoken. Al deze kampen worden verzorgd door het ministerie van sociale zaken; sociale ambtenaren helpen de mensen bij hun sociale moeilijkheden en bij arbeidersproblemen. De samenwerking tussen deze ambtenaren en onze mensen is goed, zo vertelt de heer Schonk. Daarnaast is er een culturele dienst, die toneel-, cabaret-, film- en muziekavonden verzorgt. Maar het geestelijk werk in engere zin wordt verricht door dominee, pastoor en geestelijk raadsman.

Er zijn op het ogenblik ruim twintig geestelijke raadslieden – uiteraard vrijwilligers, slechts hun onkosten worden vergoed, ten dele door het rijk – aan dit werk verbonden.

Iedere raadsman heeft zijn eigen kamp en is uit de buurt van het kamp afkomstig. Zij gaan iedere week een avond naar hun mannen, tijd of geen tijd, weer of geen weer; Overdreven? Wat denkt u dan van het volgende verhaal:

Ergens in ons land is een raadsman, bakker van beroep, die een avond per week na afloop van zijn werk naar zijn kamp gaat, daar intensief zijn werk doet, pas om 1 uur in de nacht in zijn huis terugkeert en drie uur later weer volop in zijn bakkerij aan de arbeid is.

Hij staat heus niet alleen, het is een frappant voorbeeld van de wijze waarop onze vrijwilligers hun taak opvatten.

Zulke prestaties geven de centraal geestelijk raadsman moed, als hij soms het perspectief uit het oog dreigt te verliezen door de steil oprijzende moeilijkheden op zijn weg.

En problemen zijn er nog in overvloed – wij schreven er in het eerste artikel reeds in algemene zin over –, al zijn de moeilijkheden, eigen aan een beginperiode, voor een goed deel onder de knie.

Werden onze raadslieden in de aanvang onverschillig, wantrouwend, honend of zelfs vijandig begroet door de bewoners van een kamp, lieten sommige kampleiders wel blijken, dat ze van dit werk niets verwachtten, was de verstandhouding tussen onze mensen en de geestelijke verzorgers van kerkelijke zijde dikwijls zeer koel, thans is de ontvangst door de arbeiderswerkelijk hartelijk, hebben die beheerders ronduit toegegeven, dat we met ere onze plaats hebben verdiend en is de samenwerking met dominee en pastoor over het algemeen goed, soms zeer goed te noemen.

De mensen onder wie onze raadslieden werken, hebben bemerkt, dat zij geen profeten zijn die het weten, maar doodgewone mensen, die met hen samen de kwellende levensvragen willen bespreken en met hen samen naar een oplossing willen zoeken. De oplossing, zo zegt de heer Schonk, hebben we niet pasklaar in onze zak, de mensen moeten die zelf vinden, nadat wij hun de weg hebben gewezen.

Meestal komt de raadsman niet verder dan twee of drie kamers, want de gesprekken zijn gewoonlijk zeer geanimeerd. Heeft iemand behoefte aan een gedachtenwisseling onder vier ogen, dan is daarvoor een aparte kamer beschikbaar. In elk kamp is bij de opzet met zo'n vertrek rekening gehouden.

Vakkennis nodig

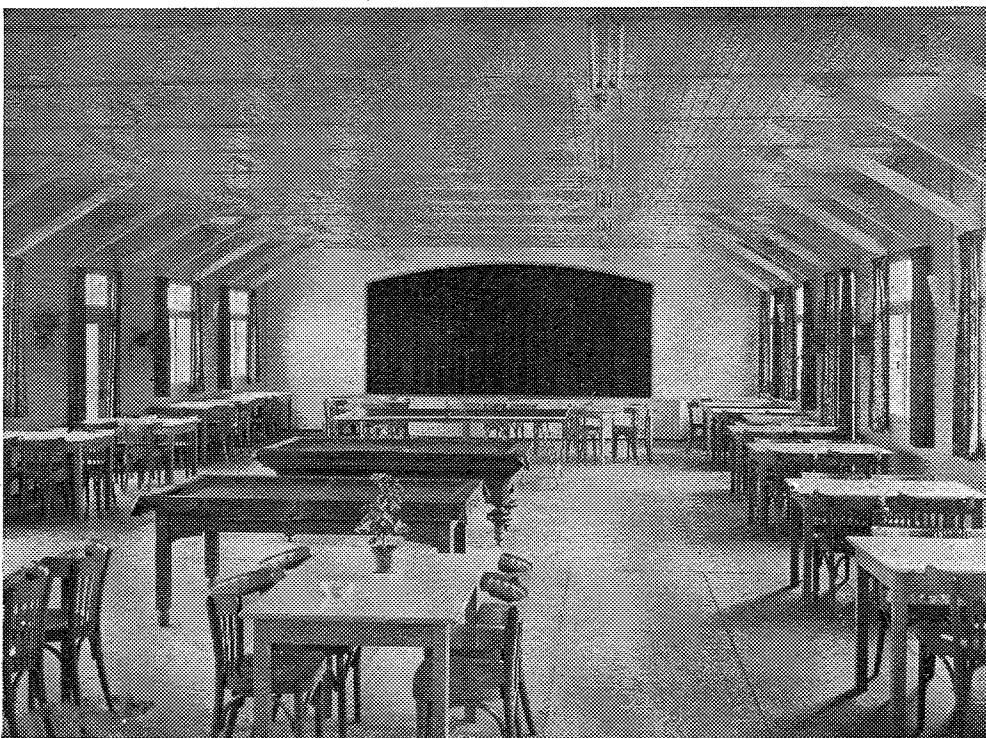
Men onderschatte het werk van de geestelijke raadsman vooral niet, ook al heeft men hiervoor gelezen dat de ontvangst door de

bewoners van een kamp hartelijk en bemoedigend is. De raadsman komt immers om over de achtergronden van ons bestaan te praten en niet om gezellig over koetjes en kalfjes te babbelen. Dat vereist doodgewoon vakkennis. De raadslieden hebben dan ook een bepaalde scholing nodig, voordat zij aan dit werk kunnen beginnen. Zo worden hun verscheidene gesprekstechnieken bijgebracht; daarnaast natuurlijk algemene vorming. De heer Schonk houdt regelmatig persoonlijk contact met hen en bezoekt samen met een nieuwe raadsman een kamp om hem in het werk en bij de mensen in te leiden. Voorts worden er regionale en landelijke conferenties belegd, waar de raadslieden de theoretische achtergronden en de praktische problematiek met elkaar bespreken. Daarbij maakt men dankbaar gebruik van de modernste hulpmiddelen: een gesprek tussen een raadsman en arbeiders, dat op een bandrecorder is opgenomen, wordt op zo'n conferentie afgedraaid. Men zal zich kunnen voorstellen, dat dit een voortreffelijke basis is voor een zeer vruchtbare discussie.

Wat beweegt onze raadslieden tot hun werk? Het gevoel van solidariteit met de ander. En niet de behoefte om leden te werven voor ons Verbond. Wilt ge daarvan een sprekend bewijs? In de acht jaren, dat onze raadslieden met dit werk bezig zijn, talloze arbeiders hebben kunnen helpen en opmonteren, vele goede vrienden onder hen hebben gemaakt, zijn er in totaal tien arbeiders lid van het H.V. geworden.

„Propaganda en geestelijke verzorging”, zo zeide de heer Schonk, „behoren gescheiden te zijn. Maar we behoeven er niet aan te twijfelen, dat er heel wat meer dan tien humanist zijn geworden.”

SCH

Recreatiezaal in een der arbeiderskampen

De buitenstaander en de boze jongeren

In 1956 verscheen er bij Victor Gollancz in Londen een boek getiteld „The Outsider” („De Buitenstaander”) door Collin Wilson. De meningen erover waren uiterst verdeeld. Maar niemand kon er onder uit zich te realiseren dat hier, hoe dan ook, een bepaalde levenshouding onder woorden werd gebracht, die bestaat en die men niet negeren kon. Collin Wilson's boek was een tijdlang het mode-boek en „outsider” het mode-woord. De vierentwintigjarige auteur, een magere jongeman met sluk slordig haar, was het literaire wonderkind van de dag, werd op lunches en thee's genodigd, geïnterviewd en als een soort van edel-nozem te kijk gesteld. Hij was zo wijs zich na een tijd van deze publiciteit te distancieren. Het geldt dat hij met de „outsider” verdiend had, stelde hem in staat een tweede boek te schrijven, waarin hij het thema van de Buitenstaander verder uitwerkt.

De buitenstaander, zegt hij, is het mensentype, dat zijn stempel drukt op onze tijd, de woordvoerder van de hedendaagse mens. Natuurlijk zijn er in alle tijden buitenstaanders geweest, maar zij waren nooit prototype zoals nu, zij hadden altijd nog een zekere romantische verhouding tot de wereld, waarin zij leefden, zij wisten ergens nog in die wereld. De moderne buitenstaander heeft met de wereld, zoals die zich aan hem voordoet, gebroken, hij klaagt de wereld aan, en weigert zelf de schuld op zich te nemen.

Aan de figuren van Van Gogh, Lawrence van Arabië, en Nietzsche demonstreert Collin Wilson, dat noch de creatieve gevoeligheid van de kunstenaar, noch intellect, noch machtswil op zichzelf waarborgen zijn voor een harmonisch één-zijn met de werkelijkheid.

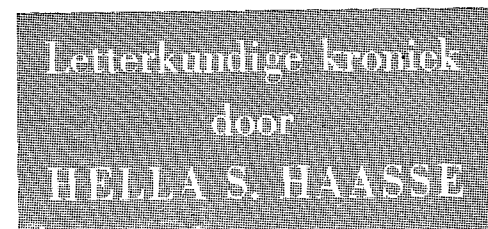
Veel ruimte besteedt Wilson aan Dostojewsky. Alle hoofdfiguren van diens romans zouden bepaalde typen van de „buitenstaander” zijn, d.w.z. typen van de moderne mens, die aan zijn wanhopige gespletenheid tracht te ontkomen in uitersten van misdaad of van ascetisme. Maar Dostojewsky introduceert ook het uiterst belangrijke element van de naastenliefde. Collin Wilson eindigt zijn boek „The Outsider” met een beschouwing over religieuze hervormers en mystici, zoals Fox, de stichter van de Quaker-orde en Gurdieff.

Het is dan al duidelijk in welke richting de jonge schrijver het wil zoeken. In het onlangs verschenen „Religion and the Rebel” stelt hij: „De buitenstaander is een verschijnsel van een beschaving in verval, maar in ieder geval een gezond verschijnsel. Wij leven in de crisis van de westerse beschaving, het is voor ons een kwestie van barsten of rijpen. Het geloof, die ruggegraat van de beschaving, is verstart tot een kerensysteem dat onaanvaardbaar is voor outsiders. Deze worden tot rebellen, opstandigen. De technische en wetenschappelijke ontwikkeling heeft de oplossing van maatschappelijke problemen binnen ons bereik gebracht, maar ons tevens beroofd van wezenlijke innerlijke stuwkracht. De buitenstaander rebelleert tegen het verstarde geloof en tegen het materialisme. Hij tracht een nieuwe bewustwording te wekken, een verlangen naar gerichtheid, zekerheid.

Zoals ik al zei hebben deze en dergelijke uitspraken van Collin Wilson heel wat deining veroorzaakt. Men heeft hem ingehaald als de spreker van een nieuwe generatie maar hem ook uitgescholden voor warhoofd, selfmade-profeet en charlatan.

De jongeren die tegen hem zijn, nemen hem vooral zijn neiging tot mystiek, die zij vlucht noemen, kwalijk en verwijten hem, dat hij een nieuw soort van held, een „übermensch” probeert te creëren. Hoe het ook zij, Collin Wilson heeft een begrip in omloop gebracht.

Het merkwaardige is, dat men, met zijn outsider-idee als passe-partout, een patroon kan ontdekken in de schijnbare chaos van de jonge kunstenaarsgeneratie in Engeland (en misschien ook wel buiten Engeland). Hier voor me ligt een bundel artikelen van acht auteurs, onder de titel „Declaration” kort geleden bij Macgibbon and Kee verschenen. Acht jonge intellectuelen (Collin Wilson is ook van de partij) in opstand tegen maatschappelijke, politieke en geestelijke verstarring en ontevreden over de toestand in de wereld in het algemeen en die in Engeland in het bijzonder geven hier onomwonden hun meningen te kennen en gaan zo nodig elkaar te lijf.

Het enige, dat deze schrijvers gemeen hebben is, dat zij vroeger of later wel eens door critici en publiek zijn gedoodverfd als „Angry Young Men”, „Boze jongeren”. Zij vormen n.l. volstrekt geen groep, integendeel. Op hen allen is de definitie van de buitenstaander van toepassing, zij zijn men on their own, zij staan op zichzelf. Al lezende krijgt men het gevoel, dat men a.h.w. de breuklijn kan aanwijzen tussen twee totaal tegengestelde schijnbaar onverzoenlijke levenshoudingen, om het zo kort mogelijk te formuleren: die tussen de religieuze en de anti-religieuze visie op de wereld en het leven. Religieus is hier dan bedoeld in de ruimste zin van dat woord.

Is er een middenweg mogelijk? De 25 jarige Stuart Holroyd geeft als zijn credo:

„Vrijheid is een innerlijke staat. De gemeenschap kan niet vrij zijn, als het individu die innerlijke vrijheid niet kent. Deze vrijheid is het kenmerk van de religieuze mens. Innerlijke vrijheid wil zeggen: macht over zichzelf hebben. Kennis is macht, daarom begint de weg tot innerlijke vrijheid met zelfkennis. De schrijvers moeten de mensen helpen zich van dit probleem bewust te worden.”

Heel andere geluiden, zij het ook voortkomende uit eenzelfde verlangen naar gerichtheid en zekerheid, horen we uit de mond van de 29-jarige toneelschrijver John Osborne (wiens toneelstuk „Look back in anger” niet lang geleden hier te lande door het Arnhemse gezelschap „Theater” is opgevoerd). Fel hekelt John Osborne de Engelse Kerk, de Engelse Koningin, de gegoede burgerij en de middenstand, de conservatieven en de communisten. Hij vergelijkt de bloedeloosheid, de kastegeest, de huichelarij en de verstarring, die hij om zich heen ziet, met de primitieve ruwe en emotionele, maar menselijk-echte sfeer van het Cockney-milieu, waarin hij zijn kindertijd heeft doorgebracht.

Wat hij als schrijver wil laten zien is dit:

„Hoe leven mensen? Hoe zijn hun onderlinge

verhoudingen, de relaties met hun kinderen, hun burenen, de mensen in hun straat, in hun huizenblok? Wat vinden zij belangrijk, waar maken zij zich druk over, wat geeft hun hoop en maakt hen bang? Wat betekent hun werk? Waar lijden zij onder, wat verwachten ze? Experimenteren, dat wil zeggen vragen stellen, zegt Osborne, „en deze vragen zijn de vragen van het socialisme.”

John Wain, ook een „boze jongere,” die vaak met Osborne in één adem genoemd wordt, verklaart in zijn artikel: „Het is de functie van de kunstenaar om de maatschappij waarin hij leeft te vermensen, om menselijke waarden te verdedigen tegen al wat op een gegeven ogenblik die waarden wil vernietigen.” John Wain's grote vijanden zijn de machine, de journalistiek, de laatste in de zin van oppervlakkig-vereenvoudigende sensationele aanpak.

Wij van onze generatie moeten ons hoofd koel houden, we moeten massa-houdingen en collectief denken afwijzen. Ons probleem is nu: wat moeten wij doen met de geweldige hoeveelheid nieuw materiaal? De Westeuropese mens is op het ogenblik als een onervaren koorddanser, die met veel bravoure op weg gegaan is, maar nu halverwege blijft steken, en zich pijnlijker bewust is van die zee van naar hem opgeheven gezichten.”

Wij kunnen ons nu geen doen-alsof, geen trucjes veroorloven. Daarom moeten wij jongeren ons ook niets aantrekken van ouderen, die ons honen, omdat we voorzichtig zijn, omdat we een compromis zoeken, omdat we geen harts-tocht, geen overgave aan een idee meer zouden kennen. Een paar van mijn generatie-genoten zijn al bezweken voor die kletsboek, en staan nu op hun beurt propaganda te maken voor een blindelings voortroetschen over het gespannen koord. Ik geloof dat we de moed moeten opbrengen om stap voor stap verder te gaan. Dat betekent dat we nee moeten durven zeggen tegen dwazen, al zijn ze nog zo invloedrijk en belangrijk.”

De 35-jarige cineast en filmcriticus Lindsay Anderson daarentegen beschouwt een dergelijke houding van luciede voorzichtigheid als ronduit verwerpelijk. Hij noemt schrijvers als John Wain anti-idealist, anti-emotioneel en lauw, en verwijt hen dat zij de maatschappelijke verantwoordelijkheid ontduiken.

„Je durft niet vurig en geestdriftig te zijn, uit angst naïef gevonden te worden door de intellectuele elite,” zegt Anderson, „dat soort van liberalen, waar jij toe behoort, durft nergens helemaal achter te gaan staan hoogstens achter honnêteté, een vaag ideaal van menselijk fatsoen. Verdraagzaamheid is nog het enige werkelijk positieve waar je je voor in wilt zetten, verder zijn je overtuigingen allemaal negatief. Je weet waar je tegen bent, maar niet waar je voor bent. Politiek gesproken leef je in een vacuum.”

Gebrek aan sociaal verantwoordelijkheidsgevoel of aan gezond verstand en aardse emoties kan men bepaald niet verwijten aan de enige vrouw in dit gezelschap van acht, de 39-jarige romanschrijfster Doris Lessing, bekend geworden o.a. om een prachtige roman over Zuid Afrika „The Grass is singing.” Zij heeft veel van de wereld gezien en zowel in haar persoonlijke als maatschappelijke leven heel wat meegemaakt, wat haar dan ook een zekere autoriteit geeft als zij zegt:

„Het werk van de „Boze Jongeren” heeft de uitwerking gehad van een injectie vitaliteit in de verschrompelde arm van de Engelse literatuur van vandaag. Hun werk is vol verfrissende spot, wars van conventie en burgerlijke schijnwaarden. Maar wat zijn ze ontzettend provinciaal. Ik bedoel daarmee niet dat ze uit de provincie komen of over de provincie schrijven. Ik bedoel, dat hun horizon aan alle kanten begrensd is door hun eigen beperkte ervaringen van het leven en de opvattingen in Engeland. Wij leven in een wervelwind van verandering. Als een kunstenaar eenmaal beseft heeft, dat

(Vervolg op pag. 7)

De wordende mens (3)

Liefhebben

Er zijn waarschijnlijk weinig woorden die tot zoveel begripsverwarring leiden als de woorden liefde en liefhebben en alle andere woorden, waarin lief of liefde voorkomt. Hoe komt dat?

Mij dunkt dat een belangrijke reden is te zoeken in de overheersende neiging van ons Nederlanders, althans van de volwassenen, om ons te hoeden voor overdrijving, terwijl we anderzijds wel graag verkleinwoorden gebruiken. Liefde is een zwaar geladen woord. Het getuigt alleszins van geestelijke gezondheid met zulk een woord een beetje zuinig te zijn.

Die schroom blijkt wel heel duidelijk ten aanzien van het woord naastenliefde. Veel Nederlanders, in het bijzonder veel mannen, bannen die naastenliefde, welke dan bovendien nog zwaar theologisch „belast” is, maar liever uit hun woordenschat. Zoals een vriend van me het eens uitdrukte: „Bij het woordje liefde denk ik aan mijn vrouw. Ik wil het ook nog wel reserveren voor moederliefde, waarbij ik denk aan de liefde van de moeder tot haar kind. Vaderliefde lijkt me al, in het algemeen, net even te sterk uitgedrukt, de verhouding van een vader tot zijn kind is al anders geaard. Bij de goede verhouding van het kind tot zijn ouders zou ik al niet verder willen gaan dan: houden van. En verder: er zijn gelukkig veel mensen, voor wie ik veel voel, van wie ik in oprechtheid wel kan zeggen dat ik van hen houd. Anderen, die ik ontmoet, interesseren me dikwijls maar zeer matig. Van hen kan ik nog niet eens zeggen dat ik van hen houd...”

Mijn vriend aarzelde even. Toen ging hij verder:

„Nou ja, ze mogen dan bij een vluchtige ontmoeting bijster oninteressant lijken, ik weet óók dat dit meestal wel meevalt, wanneer je iemand nader leert kennen. Maar, hoewel dan blijkt dat ieder mens boeiend, de moeite waard is, om nu te zeggen dat ik dan noodzakelijk van die mens moet gaan houden, lijkt me net even te veel gezegd. Wel probeer ik altijd – en naar ik meen, slaag ik daar meestal ook min of meer in – ieder ander mens, hij of zij mag dan nog zo ver van me afstaan, nog zo veel onbegrijpelijks voor me hebben, te aanvaarden, zoals hij is. Een goede kameraad zijn, proberen in alle omstandigheden sportief te zijn, dat zou ik een van mijn leefregels willen noemen. Maar dat noem ik geen liefde. Een woord als naastenliefde zegt me niets. En „heb uw naaste lief als uzelf”, zegt me nog minder. Zelfliefde of eigenliefde is geen liefde. Wel meen ik dat je er nooit in zult slagen een ander werkelijk te aanvaarden als je jezelf nog niet kunt aanvaarden. Dus wel zelfaanvaarding, maar geen zelfliefde.

Algemene mensenliefde acht ik een kreet en nog niet eens een mooie. Het is klinkklare nonsens. Dat neemt niet weg dat ik van harte hoop dat, hoe gecompliceerd en geladen met moeilijke problemen onze hele aarde ook is, we door grote inspanning zullen bereiken dat op den duur een

wereldsamenleving ontstaat, waarin onderdrukking van de ene mens of de ene groep door de andere, tot het verleden zal behoren. Kameraadschap en solidariteit, zelfs internationale solidariteit betekenen wat voor me. Maar dat noem ik geen algemene mensenliefde. En tenslotte: goddelijke liefde zegt me helemaal niets, ik ben atheïst.”

Velen, die dit lezen, zullen ongetwijfeld met instemming knikken. Wat hier gesteld werd en zoals het gesteld werd, is niet alleen verstaanbare taal voor de meeste nederlandse humanisten, het drukt bovendien hun eigen gevoelens duidelijk uit. Sommigen zullen misschien zelfs vinden dat mijn vriend in die aanvaarding wel een beetje ver ging.

Voor mij is het alleszins de moeite waard deze woorden wel te overwegen, voordat ik de lezers lastig ga vallen met een poging tot weergeven van het denken van Fromm over liefde en liefhebben. Want mijn vriend is een zeer warmvoelend man, zeer gezond, een man die zeer scherp denkt en zich dus zeer helder uitdrukt.

Opstellen over het werk van E. Fromm (V)

Mijn antwoord op zijn betoog was dat hij in een notedop nu juist de kern van Fromm's beschouwing, welke hij niet had gelezen, weergaf. Vooral ook in zijn scherp onderscheid maken tussen verschillende soorten van „liefde”.

Hoewel Fromm het woord aanvaarden zo goed als nooit gebruikt, meen ik toch dat wat Fromm onder liefde verstaat, het best te kunnen vertalen met actief aanvaarden. Zelfliefde is dan zelfaanvaarding, naastenliefde de aanvaarding van de medemens. Let wel: net als bij mijn vriend, de aanvaarding van *ieder* medemens, als mens. Dat is heel iets anders dan aanvaarden van de daden van je medemens, zoals zelfaanvaarding als activiteit beslist niet betekent dat je al je eigen daden aanvaardt, lijdelijk goedkeurt in de trant van: ik ben nu eenmaal zo.

Aanvaarden kunnen we ook opvatten als opnemen in de groep, opnemen van de enkeling in de gemeenschap. Hiermede naderen we dan vrij nauwkeurig wat Fromm onder liefhebben verstaat en begrijpen we gemakkelijker, waarom hij aan dit woord zulk een ruime, voor ons taalgevoel bij eerste benadering schijnbaar veel te ruime betekenis geeft.

We moeten daartoe nog eens uitgaan van wat ik als het leidend motief van Fromm's werk beschouw. In de mens is „het leven” zich van zichzelf bewust geworden. De mens, die zich van zichzelf bewust is, ziet zichzelf, hoewel zich deel van de natuur wetend, geplaatst in die natuur tegenover die natuur. Om als mens te kunnen leven, moet hij, daarin steeds verder gaande, trachten inzicht in de natuur – en eveneens inzicht in zichzelf – te verwerven. Met dit vermogen, de natuur te doordenken, regelmaat in het natuurgebeuren te ontdekken en daardoor, in steeds toenemende mate, maar nooit ten volle, de natuur aan zijn menselijk bestaan, aan zijn menselijke ontwikkeling dienstbaar te maken, heeft de mens zich een zeer bijzondere vrijheid verworven. Hij heeft zich verzelfstandigd van de natuur.

Maar die vrijheidsverwerving, die – toch altijd maar ten dele – verzelfstanding, blijkt in de geschiedenis der mensheid een pijnlijk proces. De oude eenheid met de natuur, dat was dus

het nog onbewust deel zijn van de natuur, is onherroepelijk verloren gegaan. Diep in de mens blijft de hunkering naar die oertoestand, de tijd toen de mens nog geen mens was, het paradijs, het probleemloze een-zijn-met, deel-zijn-van. Maar er is geen terug. Waar de mens zich willoos over zou geven aan de natuurkrachten, zou hij onherroepelijk verloren gaan.

Wat geldt ten aanzien van de natuur in haar geheel, geldt evenzeer, misschien nog in versterkte mate, voor de mens tussen de mensen. Vanaf zijn ontstaan is hij afhankelijk van medemens, deel van een mensengroep. Maar naarmate hij meer mens wordt, wordt hij zich meer bewust van zijn individualiteit, zijn vermogen tot oordelen, zijn zelfstandigheid, zijn zelfverantwoordelijkheid, gepaard aan en in pijnlijke tegenstelling ondergaan tot zijn afhankelijkheid van de anderen en de onontkoombare verantwoordelijkheid tegenover die anderen. In zijn zelfontplooiing voelt hij zich door de eisen, welke de groep, zonder welke hij niet kan leven, hem stelt, belemmerd.

Anderzijds ontdekt hij, naarmate hij zich meer van zichzelf bewust wordt, hoe zeer hij, gelijksoortig aan de anderen, door de groep, door de samenleving, in zijn denken, voelen en handelen gevormd is door die anderen. Hoe gelijksoortig ook, hij ervaart zichzelf als anders, uniek, in eigen door de buitenwereld belemmerde vrijheid, in eigen, eveneens door die buitenwereld belemmerde zelfstandigheid.

Die vrijheid, die zelfstandigheid wordt hem dikwijls te bar, ondraaglijk. Hij zoekt wegen van weinig weerstand om aan die ondraaglijke spanning te ontkomen. Maar of hij nu de vergetelheid zoekt in de roes, in de bedwelming, of in de orgie, een vorm van groepsroes, als hij daaruit ontwaakt, staat hij, of misschien beter gezegd: *ligt* hij weer in eenzaamheid, ondergaat hij in ergere vorm zijn eenzaamheid, zijn op-zich-zelf-zijn.

De geschiedenis der mensheid toont velerlei vormen, waardoor de mens, als enkeling of als groep, zich aan die eenzaamheid heeft pogen te onttrekken. De meest voorkomende is de onderwerping in velerlei vormen. Maar de mens, die zich onderwerpt, hetzij door zich te buigen voor een vergoddelijke of voor een volledig menselijk gedachte autoriteit, kan zijn eenzaamheid weliswaar ontvluchten door zich te onderwerpen, maar hij verliest daarvoor zijn zelfstandigheid, zijn vrijheid, zijn zelfverantwoordelijkheid, hij offert daarmee zijn vermogen tot werkelijk mens-woorden.

Door onderschikking, door te proberen net eerder te zijn als de rest, door zich te conformeren, door willoos te volgen wat anderen voorschrijven, door het krampachtig pogen een eigen mening te onderdrukken, verschrompelt de mens evenzeer als door pogingen, anderen te onderdrukken, te overheersen, dienstbaar aan zich te maken.

In beide gevallen blijft de onontkoombare eenzaamheid. Noch lol, noch roes, noch ondergaan in de groep, de massa, kunnen de mens bevrijden van die eenzaamheid, van dat zich afgescheiden voelen, kunnen hem geluk schenken dat bestaat in een ervaring van innerlijke harmonie.

En dan zegt Fromm: die eenheid met de anderen met behoud en ontwikkeling van de eigen zelfstandigheid, het ervaren van de eigen vrijheid, kan slechts worden bereikt doordat de mens zijn medemens benadert in liefde. Dat houdt in dat hij zich actief betrokken voelt bij de menselijke ontplooiing van die medemens, (zorg), dat hij zich voor hem medeverantwoordelijk voelt, dat hij hem respecteert en dat hij voortdurend poogt meer inzicht in die medemens te verwerven. Zorg, verantwoordelijkheid, respect en inzicht ziet Fromm als de elementen van dit liefhebben in al zijn gradaties. Het loont m.i. de moeite op die verschillende fasen van liefhebben in deze ruime zin nog nader in te gaan.

A. TREURNIET

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Leden-abonnees in AMSTERDAM kunnen hun adresverandering opgeven aan de Ledenadministratie Amsterdam, Rooseveltlaan 143 II, Amsterdam-Z.

De psychologie van het verkeer

Rekenschap

Het stijgende aantal verkeersongevallen is in Nederland een zeer ernstig probleem geworden, dat naarmate het verkeer in omvang toeneemt steeds meer verontrusting verwekt. Dit probleem vestigt weer eens de aandacht op de steeds groter wordende verantwoordelijkheid op velerlei gebied van de moderne mens. Een moment van onoplettendheid of roekeloosheid kan in het verkeer mensenlevens kosten en het is duidelijk, dat onevenwichtige, emotioneel gestoorde en agressieve lieden, die zich van hun verantwoordelijkheid niet ten volle bewust zijn in het hedendaagse verkeer als bestuurders van auto's en bromfietsen een voortdurend gevaar voor hun medemens opleveren. Wij komen hier op het terrein van de psychologie van het verkeer, een bijzonder actueel onderwerp. Voor één aspect zou ik hierbij aandacht willen vragen nl.: het kind en het verkeer. Dit naar aanleiding van de volgende beschouwing, welke ik onlangs aantrof in de Brusselse „Standaard”. Hieruit blijkt hoezeer juist de psychische gesteldheid van het kind in het verkeer van betekenis is en vèrdragende gevolgen kan hebben. Aanleiding tot deze beschouwing was de vraag: „Zijn sommige kinderen voorbestemd voor ongevallen?” Wij citeren:

„In deze eeuw van antibiotica en vaccinaties heeft een nieuwe plaag de vroegere vervangen. In 1930 konden in Frankrijk slechts 7% der sterfgevallen van kinderen tussen de 1 en 14 jaar aan ongevallen worden toegeschreven; thans is dit percentage tot 20% gestegen. In Zwitserland bedraagt het 35%.

Uit de wirwar van cijfers hebben de geneesheren een onvermoede gevolgtrekking kunnen maken: ongevallen worden bepaald door nog andere factoren dan door louter toeval. Er komen namelijk tendensen aan het licht die hoegenaamd geen toevallig karakter vertonen. Het blijkt dat ongevallen niet veel verschillen van besmettelijke ziekten; zij worden door zekere factoren bepaald en zijn onderworpen aan fysische wetten. Er bestaan echte „ongevallenepidemieën.”

Zeer onverwacht heeft men, benevens de klaarblijkelijke oorzaken, die vroeger als uitsluitende redenen werden beschouwd, *diepere oorzaken gevonden*, die verborgen liggen in het innerlijke van Jan, Piet of Klaasje. Dr. Etienne Berthet, Directeur-generaal van het Internationaal Centrum voor Kinderwelzijn, verklaarde dat „ongevallen niet slechts het gevolg zijn van uiterlijke

omstandigheden, maar bovendien bepaald worden door *psychosomatische factoren*”. Aldus slaagde men erin epilepsiegevallen te herkennen, die totdantoe onopgemerkt waren gebleven. Er zijn oorzaken die veel meer ingewikkeld zijn. Het lichamelijke en het zieleleven, beïnvloed door zekere ervaringen, die door het kind worden opgedaan, reageren op elkaar: aldus wordt het waarnemingsvermogen van het kind op een dwaalspoor gebracht. De vermoeidheid, een wijziging in de scheikundige dosering van het organisme, heeft zulke uitwerking; zij belet het kind inderdaad de tekenen van gevaar juist te interpreteren. Een kind dat niet voldoende slaapt, wordt gemakkelijk het slachtoffer van een ongeval. Een groot percentage ongevallen met kinderen wordt genoteerd op het einde van de dag. Sterke en langdurige ontroering is als het ware een andere „chemische reactie” van het lichaam. Zij kan het vermogen verminderen om juist te denken en redelijk te handelen. Een kind dat zware zorgen heeft, kan ze ofwel op zichzelf ofwel op anderen uitwerken. Men bestudeert ook de invloed die uitgaat van de medicijnen door het kind ingenomen. Ook kan het slecht functioneren der endokrine klieren op het kind werken als een „rode doek op een stier”. Hij valt alles en allen aan en kent geen gevaar.

De psychiaters hebben aangetoond dat sommige kinderen het ongeval „wensen” en het onbewust zoeken: bijvoorbeeld om zichzelf te straffen wanneer zij zich schuldig voelen; om de aandacht van hun ouders te trekken, wanneer zij behoefte hebben aan genegenheid, om op symbolische wijze wraak te nemen op hun ouders; om uit hun onrustige gemoedstoestand te ontsnappen; omdat zij zich aangetrokken voelen tot het gevaar.

Van het grootste belang zijn de materiële omstandigheden. Ongevallen komen meestal voor bij kinderen uit grote gezinnen, wier ouders arm zijn. De moeder is naar haar werk, de kinderen worden aan zichzelf overgelaten in een oude woning, waar alles in slechte staat is, waar wanorde en verval heersen en het gevaar vanuit alle hoeken loert. Het voorkomen van ongevallen is grotendeels een probleem van urbanistische ordening en van levensstandaard.

In 50% der gevallen blijkt heel duidelijk dat de ouders verantwoordelijk zijn. Het beste middel om de kindergevallen te vermijden is, de ouders voorlichten en opvoeden op dit gebied.”

P. KRÜG.

Het juni-nummer van *Rekenschap* opent met de vertaling van een rede, die prof. T. T. ten Have uitgesproken heeft tijdens het I.H.E.U.-congres in Londen in 1957. De titel is: *Het humanistisch waagstuk in onze tijd*. De rede is een stevig gefundeerd en wetenschappelijk verantwoord rationalistisch antwoord op de woorden van alle irrationele klaagzangen en op de ondergangsmelodieën waar de wereld vol van is. Ondanks alles spreekt er vertrouwen in de mens uit en volgens de spreker is deze tijd gunstig voor het humanistisch waagstuk, omdat „men doen- de is de essentiële waarden die universeel geldig zijn te ontdekken en in de tweede plaats, doordat de mens tot steeds vollediger besef van deze waarden wordt gebracht en diensgevolge steeds vollediger waardigheid kan bereiken.”

B. W. Schaper vertaalde een artikel van Olive Renier over de *Angry young men*, onder de titel „Jong en boos.” Het stukje graaft niet diep, maar geeft een aantal interessante opmerkingen over de boze oude en boze jonge lieden.

Prof. C. A. Mennicke schreef een uiterst interessante bijdrage *Over de algemene oorzaken der ontkerstening*, breed van opzet en vol originele gedachten. Het artikel zal zonder twijfel bij gelovigen en niet-gelovigen lange tijd ernstig besproken worden. Indien recensent zich één kritische opmerking mag veroorloven dan is het deze; de zienswijze is in zoverre nog typisch 19e eeuws, dat het geloof, op rationalistische gronden „bestreden” wordt, waarmee meteen gezegd is, dat de schrijver het werkelijke geloof van onze tijd niet het volle pond geeft. Overigens een essay op hoog niveau, door een origineel geleerde geschreven.

Ir. E. Hijmans schreef over *De plaats van automatisering en technische ontwikkeling in de groei der menselijke werkzaamheid*. Recensent is niet competent het artikel kundig te beoordelen. Hij kan alleen zeggen dat hier een man aan het woord is die bij uitstek de problematiek van het onderwerp beheerst en die voortreffelijk en helder schrijft. Het is een genot dit stuk te lezen. Stuiveling signaleerde een humanistische dichtbundel van M. Mok, *Gedenk de mens* en het interessante nummer sluit met een vertaling uit het Engels van een artikel van R. Fletcher uit *The plain view* van 1957, getiteld *De Godsdienst in de moderne samenleving*. Deze bijdrage is niet gelukkig, is in vele onderdelen bepaald oppervlakkig en valt in het niet wanneer men een vergelijking maakt met het genoemde stuk van Mennicke. Geen gelukkig slot van een overigens uitstekend nummer. B

KOLDER IN FOTO'S

Gras Heyen. „Waren wij maar zeventien”, ingeleid door Remco Campert. Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam, 1958.

En als de televisie ons de keel uithing, deden wij maar wat.

Wie verwacht in „Waren wij maar zeventien” een soort tegenhanger te ontmoeten van Joan van der Keukens eerste fotoboek komt bedrogen uit.

„Wij zijn zeventien” was, bedoeld of onbedoeld, een getuigenis; de foto's in dit nieuwe boekje hebben alleen maar met elkaar gemeen dat zij op de een of andere manier bizar, merkwaardig of in elk geval karakteristiek zijn en bij die zonderlinge collectie verzond de verzamelaar Gras Heyen kolderieke onderschriften. Het „Voorwoord, hoort wat” van Remco Campert is van hetzelfde laken een pak. Maar als wij uit zijn opeenstapeling van nonsensikale gemeenplaatsen citeren dat dit werkje van Gras Heyen werkt als een verfrissend bad, slaan wij de plank echt niet zo heel ver mis. D-z.

Mijnheer is nog bezig, gaat u daar maar even zitten en kijk maar niet naar de rommel.

Ook Uw buitenkerkelijke buurman interesseert zich voor

„Mens en Wereld”.

Laat het hem lezen en maak hem abonnee!

IK denk er ZO over

Kracht en gevaar van het moderne humanisme

Naar mijn mening zullen alle godsdiensten der aarde, louter door uitbreiding en verbreiding van feitenkennis, gaan verdwijnen. Het begin van deze ontwikkeling is, dunkt mij, reeds duidelijk zichtbaar. Zouden de godsdiensten zijn ontstaan door een de mens aangeboren verlangen, dan zou de geloofsafval niet zo groot kunnen zijn als thans het geval is.

Ondanks de bij Mevr. Reddingius aanwezige innerlijke zekerheid, blijft bij mij de twijfel bestaan of bij ieder mens, bewust of onbewust, een verlangen aanwezig is om door middel van zoeken en vragen in het Mysterie door te dringen. De volgende uiting van Einstein levert mij het vermoeden, dat ook bij hem dat verlangen niet aanwezig was: „Het weten van het bestaan van het voor ons ondoorgrondelijke, van de manifestaties der diepste wijsheid en stralendste schoonheid, die voor ons begrijpen slechts in hun primitiefste vormen toegankelijk zijn, dit weten en voelen vormt de ware religiositeit; in deze zin en slechts in deze, behoort ik tot de diep religieuze mensen”.

Ik kan voorlopig nog niet aannemen, dat een groot aantal humanisten een dergelijk standpunt als een gevaar van het moderne humanisme beschouwt.

J. VEEN

Lezingen voor de radio

20 juli: Dr. Arn. Saalborn over „Ver-nieuwing”

27 juli: Dr. W. Kraak over „Actualiteit van het verleden”

3 aug.: Humanistische poëzie II Dr. J. C. Brandt Corstius over „O, vrij te zijn”, voordracht Aafje Top

10 aug.: Dr. D. H. Prins over „Vogels van diverse pluimage”

De tekst van deze lezingen is verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, door storting of overschrijving op giro nr. 30.49.60 of door insluiting van f 0,25 aan geldige postzegels.

„Vertaal in goed Nederlands”

In het laatste nr. van Mens en Wereld schreef u: „De keuze van het Duitse stuk is verkeerd geweest, omdat het fragment in een veel gelezen bloemlezing voorkwam; een ernstige fout.”

Als dus dit stuk niet reeds in een bloemlezing had gestaan, was alles in orde geweest? Voor mij begint hier het probleem pas. Keuze-commissie en critici schijnen het volkomen normaal te vinden, dat onze gymnasiasten stukken „in goed Nederlands” moeten vertalen, waarin niet één zinvolle gedachte te vinden is en dat krioelt van de meest onwaarschijnlijke taal- en stijlfouten. Die arme kinderen, wij ongelukkige leraren, die gedwongen waren, deze gezwollen nonsens, dit Duitse inflatie-papiergeld in een rechtschapen Nederlandse taal-valuta om te wisselen! Wij hebben ook als Humanisten met deze zaak te maken.

1. „Stijl” is volgens Schopenhauer o.m. ook een aangelegenheid van „moraal”. Aan het gewraakte stuk vinden wij alle symptomen van een vervuilde stijl, van een plebejische taalverwilderding, van een totaal gebrek aan denk-tucht. Wie zich bezig heeft gehouden met het probleem van taal en cultuur, — wie weet door hoeveel factoren onze taal uitgelopen, versimpeld en ge vulgariseerd wordt, die zal met mij de onverschilligheid der verantwoordelijken t.o.v. waarde en waardigheid van de taal bepaald ontstellend vinden.

Te snel geweest

In Mens en Wereld van 21 juni gaf recensent een korte aankondiging van een serie nieuwe pocketboeken, door De Haan uitgegeven. Om actueel te zijn werd één boek genoemd maar recensent deelde mede het niet gelezen te hebben. Het betreft *De Griekse beschaving* van prof. H. D. F. Kitto. Vriendelijke lezers maakten recensent er op attent, dat Dr. H. T. Waltinga in het ts. *Hermeneus* dit pocketboek uiterst ongunstig heeft besproken omdat het boek verminkt is „een miserabel uittreksel van Kitto's betoog...”

De lezers worden dus gewaarschuwd en recensent belooft dat hij geen aankondiging meer zal schrijven over een niet-gelezen boek. Wat de overige pocketboeken betreft handhaaft hij zijn gunstig oordeel.

de menselijkheid en de liefde voor de naaste, die onmisbaar zijn voor een periode van grote literatuur.”

U zult het wel met mij eens zijn, dat er nogal wat verschillen bestaan tussen de geciteerde opvattingen van schrijvers uit „Declaration”. Hoofdzaak is, dat alle medewerkers overtuigd zijn geweest van de mogelijkheid van een gemeenschappelijke tribune, en dat zij met verve en originaliteit, sportief en eerlijk hun standpunt hebben weten te formuleren. Wat een onzinnige etikettes blijken namen als „buitenstaanders” en „boze jongeren” bij nader inzien! Laten wij ons niet vergissen: bittere bravoure kan het spiegel-schrift van liefde zijn, en wanhoop een uitdaging.

Tekst van een door de schrijfster voor de VPRO-microfoon gehouden voordracht.

2. Ons klassiek onderwijs wil een van de grondslagen van onze cultuur in stand houden: de Grieks-Romeinse beschaving. Frankrijk, Engeland, Duitsland hebben allen op hun manier die „verworven”. En wanneer wij als leraren ons niet slechts tot drillmeesters willen verlagen, hebben wij de behoefte, om iets van de grootse scheppingen door te geven, die uit de geest van de antieke in onze moderne talen gewrocht zijn. Maar als ik mij oriënteer op het Kultur-niveau van de keuze-commissie, kan ik Winkelman en Humboldt, Goethe en Burckardt gerust op zij zetten, de kinderen op — door de Duitsers vaak zelf niet meer begrepen — frasen dresseren en voor de ontspanning een van onze „beduidende” en „begeesterende” voetbalreportages lezen.

HEIN HERBERS.

Wat het zwaarst weegt, moet het zwaarst zijn

E nige tijd geleden werden wij opgeschrikt door het geval van twee min of meer dronken autobestuurders, die wegens een weddenschap voor coureur gingen spelen, waardoor twee mensen de dood vonden. De straf schijnt in zulke gevallen van „grove schuld” maximaal zes maanden te zijn. Tot welke merkwaardige verhoudingen de betrekkelijk geringe straffen voor grove schuld leiden, leren ons enkele berichten uit de pers van de laatste weken (ongetwijfeld enkele uit een lange reeks):

19 juni: omdat een bouwvallige, zeer primitieve w.c. niet verbeterd wordt, sticht een huurder in drift brand bij de huiseigenaresse. De brand wordt tijdig geblust. Huurder staat bekend als querulant en is reeds eerder veroordeeld. Er wordt twee jaar gevangenisstraf geëist.

21 juni: Tegen een kerkmeester, verdacht van verduistering van vier ton, wordt vier jaar gevangenisstraf geëist.

21 juni: Roekeloze chauffeur, die 24-jarige moeder zwaargewond in de berm van de weg achterliet — deze vrouw zal nu levenslang op kruiken moeten lopen — wordt tot drie maanden gevangenisstraf veroordeeld (plus ontzegging van de rijbevoegdheid voor een jaar). De eis was één maand.

4 juli: Tegen autorijder, die in de bebouwde kom vermoedelijk 80 tot 100 km per uur reed en daardoor op een bestelauto botste waarvan de bijrijder op straat geslingerd en gedood werd, wordt wegens grove schuld twee maanden hechtenis geëist (plus ontzegging van de rijbevoegdheid voor twee jaar).

Deze eisen en uitspraak mogen in overeenstemming zijn met hetgeen onze wetten bepalen over grove schuld, opzet e.d., naar veler rechtsgevoel is de verhouding tussen de bovengenoemde straffen volkomen scheef. Is wellicht onze rechtspraak meer op bescherming van het bezit dan op die van het leven ingesteld? Hoe dit zij, ik vrees, dat het effect van de straffen, uitgedeeld aan doldrieste autorijders, totaal onvoldoende is en dat deze ongelukkenmakers mede daardoor hun noodlottig werk dagelijks voortzetten. De dagbladen zullen ons dus voorlopig op berichten als hierboven weergegeven, wel blijven onthallen.

Is het mede gezien de sterke toeneming van het snelverkeer niet de hoogste tijd, dat te bestemder plaatse wordt duidelijk gemaakt, dat in dit opzicht de geldende wettelijke bepalingen moeten worden herzien? En ligt hier, waar menselijke waarden bij uitstek in het geding zijn, niet ook een taak voor het Humanistisch Verbond en met name voor zijn Hoofdbestuur?

Ter voorkoming van misverstand ten slotte de mededeling, dat schrijver dezes geen rancuneus (brom-)fietser is, maar de soms nogal twijfelachtige eer geniet tot het gilde der autorijders te behoren.

R. SLOT

(Slot van pag. 4)

hij deel is van die verandering, en dat de verandering ook in hem is, heeft hij afgedaan met wanhoop en onvruchtbaar zelfbeklag. Dat is het begin van niets anders en wel van het minst dat men van een schrijver mag verwachten: het besef dat hij juist schrijver is omdat hij de stem, de vertegenwoordiger, de vertolker is van tallozen die zich niet kunnen uiten, maar die de schrijver als het ware voortdurend, onzichtbaar voeden, bij wie hij hoort, voor wie hij verantwoordelijk is. De schrijver, vooral de romanschrijver, spreekt als een individu tot individuen, met zijn eigen, kleine, persoonlijke geluid. In deze tijd van massa-communicatie voelt men weer de behoefte aan die individuele stem. Dat zal de schrijvers weer zelfvertrouwen geven, en het gevoel nodig te zijn, en daarom ook de warmte,

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: **dr. H. Bonger**
Redactiesecretaris: **H. P. Danz, Schie-
weg 87c, Rotterdam**, telefoon 80641
Administratie, abonnementen en adver-
tenties: **Oudegracht 152, Utrecht**,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht
Advertentietarieven op aanvraag.
Kleine advertenties f 0,20 per woord
Abonnementsprijs voor leden van het
Humanistisch Verbond f 5,— per jaar,
voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—;
losse nummers f 0,30.

GEVRAAGD TER VERZORGING van
bejaard echtpaar (niet bedlegerig) te As-
sen, voor dag en nacht, beschaafd
iemand, in staat huish. te leiden. Hulp
van dienstbode aanwezig. Inwonende
dochter b.b.h.h. Brieven onder no. juli
9, bur. van dit blad.

VERRASSENDE ONTMOETING

Binnenkort verschijnt de 2e druk van deze
brochure. Bestellingen worden nu reeds
genoteerd door het Centraal Bureau van
het Humanistisch Verbond, Oudegracht
152, Utrecht.

**HUMANISTISCHE TENDENZEN IN
DE MODERNE NEDERLANDSE LET-
TERKUNDE** worden besproken door **Dr.
A. SAALBORN** voor de A.V.R.O.-micro-
foon.

De tekst van deze lezingen is verkrijgbaar
bij het Centraal Bureau van het Humanis-
tisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.
Prijs per lezing 25 ct.

Dame all.st. wed. vit. met eigen woning
zoekt ser. **KENNISMAKING MET
HEER** ± 64 jaar eveneens met goed in-
komen om samen het leven meer inhoud
te geven. Br. onder no. juli 10 bureau van
dit blad.

HUMANISTISCH VAKANTIE- EN CONFERENTIEOORD DE ARK

Profiteert van de prachtige ligging van
„De Ark” te midden van bos, heide en
zandverstuivingen. Prijs per week f 42,—;
kinderen 6 t.m. 10 jaar f 32,—; kinderen
0 t.m. 5 jaar f 26,—.

Voor- en naseizoen met reductie. Aan-
meldingen en inlichtingen bij „De Ark”,
Belvédèrelaan 14, Nunspeet, tel. K 3412 -
2404.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van **Dr. W. J. JONG** en **H. KUYSTEN**
Administratie-adres: **Postbus 246, Rotterdam**
Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 5,— per jaar

HET WOORD VAN DE WEEK

Humanistische radiolezingen uitgespro-
ken voor de VARA-microfoon, zijn ver-
krijgbaar bij het Centraal Bureau van het
Humanistisch Verbond, Oudegracht 152,
Utrecht.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling
f 4,— p. j., losse nummers f 0,25.

De kerkelijke zorgen voor hun wezen door
het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijke zorgen voor hun wezen
door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag
van het beginsel:

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris **J. IJSSENNEGGES**,
Stadionkade 51, Amsterdam

ANTWOORD

op kindervragen geeft de brochure

KINDEREN TUSSEN HUMANISME EN CHRISTENDOM

door **A. J. Groenman-Deinum**

in deze brochure behandelt de
schrijfster de voorlichting over
de godsdienst in de humanis-
tische gezinsopvoeding.

Prijs f 0,75.

Deze nieuwe uitgave is verkrijgbaar bij
Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht. Tel. 030-10163,
postgirorekening 304960.

Wie wil **EENZAAMHEID DELEN** met
beschaafde weduwe, 61 jaar, die er niet
meer tegenop kan.
Br. onder no. juli 11, bureau v. d. blad.

**Opvoedingsvragen in school en jeugdbe-
weging** worden beantwoord in een serie
radiolezingen van **Dr. L. v. Gelder** voor
de AVRO-microfoon.

„Opvoeding
in de school”

„Opvoeding
in de jeugdbeweging”

Ouders en jongeren kunnen hiermede
hun voordeel doen.

De tekst van de lezingen is verkrijgbaar
bij het Centr. Bureau v.h. Hum. Verbond,
Oude Gracht 152, Utrecht. Giro 304960.

Prijs per lezing 25 ct.

CREMATIE

*Heeft u reeds een
codicil geschreven?
Wacht niet tot het
te laat is.
Op verzoek worden
codicil-formulieren
gaarne toegezonden.*

**VERENIGING
VOOR FACULTATIEVE
CREMATIE**

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon 1700-554797

Vandaag nog inlichtingen vragen
over de nieuwste vorm van levens-
verzekering, welke is gebaseerd op
de kosten van levensonderhoud

DE INDEX-BENADERINGS-POLIS
Levensverzekering Mij. „AURORA”
Herengracht 62, Amsterdam

REKENSCHAP

Driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur, onder redactie van Prof.
Dr. H. Freudenthal, **F. P. Huygens**, **Dr. B. W. Schaper**, Prof. **Dr. G. Stuiveling** en
Prof. **Dr. L. G. van der Wal**.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates
en voor studenten f 6,— per jaar).

Gratis proefnummers aan te vragen bij het Secretariaat, Oudegracht 152, Utrecht.

Uitgave van de Humanistische Stichting Socrates.